

Recensio

Charles M.A. CASPERS, *De eucharistische vroomheid en het feest van Sacramentsdag in de Nederlanden tijdens de late middeleeuwen*, (Miscellanea Neerlandica, dl. V), Peeters, Leuven, 1992, XIV-320 blz., ingen., 1400 BF.

In een lijvige doctoraatsthesis doet Caspers het ontstaan, de ontwikkeling en de doorwerking van het feest van Sacramentsdag uit de doeken. De reden waarom dit werk binnen het kader van dit tijdschrift besproken wordt, is het feit dat Norbertus van Gennep vanaf het einde van de zestiende eeuw als een 'eucharistische' heilige geschetst wordt die de *presentia realis* zou hebben verdedigd tegen de ketter Tanchelm (zie blz. 28-29 van deze studie). Deze postume interpretatie van historisch minder uitgesproken gegevens werd veroorzaakt door de Avondmaalsstrijd ten tijde van de Reformatie. Gebeurtenissen uit vroegere Avondmaalsstrijd werden weer uit de traditie naar voren gehaald en werkten als een soort paradigma.

Caspers schetst in een eerste deel van zijn studie zeer goed de voor geschiedenis van het feest van Sacramentsdag (1246 officieel ingesteld) en de strijd om het juiste verstaan van het *ware mysterie* van de eucharistie. De auteur begint in de negende eeuw waar hij een eerste Avondmaalsstrijd plaatst tussen Paschasius Radbertus en Ratrammus. Hun verschil in opvatting gaat tussen een aanwezigheid van Christus *in veritate* of *in mysterio*. Deze strijd krijgt zijn vervolg in de elfde eeuw tussen Lanfrancus en Berengarius van Tours. Deze laatste wordt tot tweemaal toe veroordeeld.

Uitgebreid beschrijft Caspers de ontwikkeling van de eucharistische vroomheid in de middeleeuwen, met name de 'ogencommunie'. In het monastieke milieu van Cluny heeft deze vorm van eucharistische spiritualiteit een eerste aanzet gekregen. Dit kwam doordat men de hostie ging opheffen en tonen aan het verzamelde kerkvolk. Heel opmerkelijk gebeurde dit aanvankelijk vòòr de instellingswoorden met de (nog niet-geconsacreerde) hostie. Rond 1210 werd het moment van opheffen verplaatst nà de instellingswoorden. De auteur blijft lang bij deze 'schouw-spiritualiteit' staan en lijkt een zekere waardering hiervoor te hebben. Dat door deze vorm van eucharistische vroomheid (zeker later) een ont koppeling komt van het vieren van de eucharistie en het daadwerkelijk communiceren van Brood (en Beker) laat hij minder sterk uitkomen.

In het tweede deel ontvouwt Casper de doorwerking van Sacramentsdag in de laatste drie eeuwen van de middeleeuwen. Hij doet dit aan de hand van de *libri ordinarii* uit kerken in de Nederlanden. Interessant is ook hoe sacramentsprocessies veel vormen hebben gekend. Ze zijn

gehouden binnen verschillende klimaten: kerkelijk, politiek, maatschappelijk (bij voorbeeld bij een pestepidemie). Ook in deze eeuwen zien we dat de *praesentia realis* en de eucharistie als geestelijk voedsel zich stevig wortelen in de beleving van mensen. Er ligt dus een brede basis voor het standpunt van de auteur die zegt dat “de praktijk der veelvuldige communie in de Late Middeleeuwen algemeen was” (blz. 223). Hij doelt hiermee op de ogencommunie en niet op de sacramentele communie, de reële deelname aan het Lichaam en Bloed van Christus, zoals wij vandaag de term ‘veelvuldige communie’ verstaan. Caspers beschouwt dan ook deze middeleeuwse praktijk als een (voor die tijd) authentieke christelijke geloofsbeleving. Dat wij — in onze tijd — hierbij toch enige vragen stellen en de koppeling tussen het vieren van eucharistie en het daadwerkelijk communiceren aan Brood (en Beker) niet willen verlaten, wordt in deze doctoraats thesis minder benadrukt.

De kracht van deze studie ligt in de gedetailleerde beschrijving van de eucharistische vroomheid in de middeleeuwen. Monniken, monialen, clerici, theologen, begijnen en vrome leken beleven de *realis praesentia* van Christus in de eucharistie. De eucharistische vroomheid van de tijd van Norbertus en de volgende eeuwen wordt goed beschreven. Het boek biedt ons de mogelijkheid Norbertus en Tanchelm en de (latere) verhalen rondom hen genuanceerder te beluisteren.

Abdij van Berne
Abdijstraat 49
NL-5473 AD Heeswijk-Dinther

J.H.G.M. JANSEN, O. Praem.